

ALISHER NAVOIY IJODIDA VATAN MAVZUSI TAHLILI

Maxmudova Sadoqat Xolmatovna

BuxDPI dotsenti

Annotatsiya: *Inson zoti yaralibdiki, kindik qoni to'kilgan joyiga nisbatan muhabbat tuyg'usi his qilib yashaydi. Shoir o'z asarlarida, xususan, dostonlarida vatanparvarlikni insonparvarlik, odillik, ma'rifatparvarlik, milliy mustaqillik g'oya va tushunchalari bilan bog'lab talqin etgan.*

Kalit so'zlar: *Vatan, Vatanni sevisish, ardoqlash, yuksak insonparvarlik, ruboiy, doston, "Saddi Iskandariy".*

Аннотация: *Человечество создано таким образом, что пуповина живет, испытывая чувство любви к тому месту, где пролилась кровь. В своих произведениях, в частности в былинах, поэт трактовал патриотизм, связывая его с идеями и понятиями гуманизма, справедливости, просвещения, национальной независимости.*

Ключевые слова: *Родина, любовь к Родине, уважение, высокий гуманизм, рубай, эпос, «Садди Искандари».*

Abstract: *Humanity was created in such a way that the umbilical cord lives, experiencing a feeling of love for the place where blood was shed. In his works, in particular in epics, the poet interpreted patriotism, linking it with the ideas and concepts of humanism, justice, enlightenment, and national independence.*

Keywords: *Homeland, Love Of The Motherland, ardor, high humanity, ruboi, epic, "Saddi Alexandria".*

Ma'lumki, Alisher Navoiy hazratlarining bizga qoldirgan boy adabiy va ma'naviy merosi insonlarning, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh avlodning ma'nan va ruhan barkamol bo'lib tarbiya topishlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Alisher Navoiy bobomizdan nafaqat betakror va bebaho ijod durdonalari, balki, Vatanni sevisish va ardoqlash, yuksak insonparvarlik fazilatlarini ham meros bo'lib qoldi.

Alisher Navoiy ham o'z davrining farzandi sifatida mavjud tuzum, undagi inson masalasiga alohida e'tibor qaratdi. Aytish mumkinki, mutaffakir shoir ijodi asosida ijtimoiy masalalar asosiy chiziq bo'lib o'tadi. Chunki u davlat arbobi sifatida hamisha xalq bilan birga yashadi, o'sha davrning og'riqli nuqtalarini chuqur his etdi. Ayniqsa, Uning "Xamsa" dostonida adolatli podshoh haqidagi hayotiy g'oyalar o'z ifodasini topgan. Buni "Hayrat ul-abror", "Farhod va Shirin", "Saddi Iskandariy" dostonlarida yorqin kuzatish mumkin. Xususan, ulug' shoirning "Soda shayx" g'azali o'z davrida yashagan din niqobidagi shayxlarning asl qiyofasini hajviy yo'l bilan ochishga bag'ishlangan:

Meni ishqdin man etar soda shayx,
 Dema soda shayx, aytkim loda shayx.
 May ustidagi xascha qilma hisob,
 Agar su uza solsa sajjoda shayx.
 Yorug'liq emas mumkin andinki, bor,
 Zalolat tariqida aftoda shayx.
 Riyo bahri ichra ta'ma zavraqin,
 Solubdur asodin tutib xoda shayx.

Yuqoridagi g'azal ijtimoiy mazmunga ega. Mutaqaddir shoir o'z davrida yashagan din niqobi ostidagi shayxlarni tanqid qiladi. "Soda" so'zining lug'atda bir nechta ma'nolari bor. Navoiy esa bu so'zning "go'l" ma'nosini qo'llaydi. Ya'ni soda – o'zini go'llikka solgan ayyor shayxlarni nazarda tutadi. Ular ishqni tushunmasdan, odamlarga uni taqiqlaydi. Keyingi misrada fikr rivojlantirilgan: u shayx faqat sodda-go'lgina emas loda – aqlsiz, ahmoq hamdir. Ikkinchi baytda shoir shayxga nisbatan "sajjoda" sifatlashini qo'llaydi: u o'zi may ustida. Shuning uchun shayx go'yoki suv yuzasiga solingan joynamozga o'xshaydi. Uchinchi baytda tanqidiy ruh yanada kuchaygan: ular "zalolat tariyq"i – gumrohlik, adashish yo'lidagi aftoda – zaif, tashlandiq odamlarga aylangan. To'rtinchi baytda shayxni shoir riyo – yolg'on dengizida suzib yurgan ta'ma qayig'ini asosi – hassasi bilan yuritayotgan xoda – eshkakka qiyoslaydi. Bu esa uning riyokor va ta'magir ekanligini bildiradi. "Tazvir" so'zi aldash, hiyla, firib ma'nolarida keladi. Sayd esa ovchi. Ya'ni shayx elga hiyla tuzog'ini qo'yib, o'zini subha – tasbih donalarini sanayotganga soladi. U qachonki fano dayri – bu dunyoda boda – hayot suvini ichsa odamiy bo'ladi. Ko'rinadiki, shoir baytdan baytga o'tgani sari soda shayxning riyoga burkanganligi, hiylakor ekanligini oshkor etadi. Bu bilan ulug' mutafakkir o'z zamonidagi ijtimoiy tuzum, undagi dindorlarning qiyofasini ochib beradi.

Inson zoti yaralibdiki, kindik qoni to'kilgan joyiga nisbatan muhabbat tuyg'usi his qilib yashaydi. Navoiy bu holatni ilk marta o'zining yigitlik yillarida yozgan mashhur ruboiysida yuksak mahorat bilan badiiy tasvirlaganki, u hali hanuz turkiy tilli xalqlar og'zida zarbulmasal bo'lib kelmoqda. Navoiy ruboiyda oddiygina xas-xashak, tikanlardan yasalgan o'z oshyoni podshohlarning oltin qafasidan ortiq ko'rgan bulbul timsolini g'oyat yorqin ranglar orqali tasvirlagan edi:

G'urbatda g'arib shodmon bo'lmas emish,
 El anga shafiqu mehribon bo'lmas emish.
 Oltun qafas ichra gar qizil gul bitsa,
 Bulbulg'a tikandek oshyon bo'lmas emish.

Shoir o'z asarlarida, xususan, dostonlarida vatanparvarlikni insonparvarlik, odillik, ma'rifatparvarlik, milliy mustaqillik g'oya va tushunchalari bilan bog'lab talqin etgan.

Masalan, “Saddi Iskandariy”da u Doroni mustaqil Eron shohi, deb quyidagicha ta’rif-tavsif etadi:

Jahon mulkida mustaqil podshoh,
Anga topshurub shohlar toshu goh.

Navoiy ta’kidlaganidek, biz doimo ko’z qorachig’imizdek asragan diyor – O’zbekistondir. Sog’inch va mehr qorishgan buyuk ajdodlar kalomida bayon etilgan yurtimiz doimo biz farzandlar kelajagi uchun muqaddas dargoh bo’lib qoladi. Yurtning ertasi bo’lgan yoshlar jahon minbarida bayrog’imiz hilpirashi uchun hamisha kamarbasta. Alisher Navoiyning “Saddi Iskandariy” dostonidan shunday baytni uchratamiz:

Iyolu Vatan uzra to joni bor,
Kishi harb etar toki imkoni bor.

Ya’ni, “har bir inson, u haqiqiy inson bo’lsa, to tirik ekan, o’z Vatani va oilasi (iyolu)ni imkoni boricha yovdan himoya etishga harakat qiladi”.

Alisher Navoiy Vatan va oilani bir-biri bilan chambarchas bog’liq tushunchalar, deb qaragan. Demak, kishi uchun o’z oilasi – Vatani. Har kim o’z oilasiga mehri bo’lar ekan, u yashagan joyini, shahrini, viloyati va mamlakatini seva oladi. Bu silsilaning biror-bir zanjiriga ham putur yetmasligi lozim.

Xuddi shu ma’noda men ham shu millatning vakiliman, bir bo’lagiman. Har bir yutug’iga quvonaman, qusuriga achinaman. Yurtimning har bir vakili men uchun aziz. Millatim fe’li shunchalar rang-barangki, ta’rifida kitoblar bitsa arziydi.

Vatan sevgisi inson fitratiga jo etilmaganda edi: vatani cho’l, botqoq va yoki muzliklardan iborat bo’lganlar o’z ona yerini maftun bo’lib seva olmas edi, nazarimda.

Alisher Navoiy o’z davrining davlatmand kishilaridan biri bo’lgan. Binobarin, bu uning hajga borishini taqozo etgan. Lekin u ikki bor safarga otlanganda har safar Sulton Husayn Boyqaro uning mamlakatdan uzoqlashishini istamagan, buning uchun qulay sharoit yo’qligini, mamlakatda va qo’shni o’lkalarda vaziyat murakkabligini aytib, uni muborak haj safaridan qaytargan. O’z mamlakatini, xalqini jondan ortiq sevgan Navoiy esa podshohning iltimosini qabul qilgan va haj savobiga boshqa xayrli ishlarni bajarish bilan erishishga qaror qilgan.

Navoiyning o’z vataniga muhabbati, uning obodonchiligi uchun qilgan xizmatlari, bizga ayon bo’lgan tarixiy haqiqatdir.

Buyuk yozuvchi Hirot va Xurosonni quyidagicha tasvirlaydi:

Bog’lari har biri jannat misol,
Ravzaga har go’shasidan go’shmol...
Haddi shimoliysi sori ikki nahr,
Ul ikkidan xurramu serob shahar

Shaharning mahallalari ko'p, ularning har biri bir shahar singaridir. "Shaharda bir xil binolar behisob, shahar devoridan chetdagilar bu hisobga odamlar o'ltirishi mumkin bo'lgan joy bor. Mahallalar toyinli bo'lishi uchun mahalla ahllari shahar-shaharga bo'lingan. Bu mahallalarga shaharlarning oti berilgan; shuning uchun Hirotida yuzta shaharning nomi bor". Mahallada mavjud xonadonlarning hammasi obod. U yerda qurilgan madrasalarning har bittasi alohida o'z qadriga ega. O'qitadigan mudarrisning dili ravshan va pok. Shogirdlari har sahifani ochganda o'zlariga kerak bo'lgan bilim va foydani oladilar. Bu orqali shoir vatanni tinch ekanligi va shuning uchun madrasalarda ta'lim-tarbiyani egallashayotganini uqtiradi.

Navoiyning vatan va vatanparvarlik haqidagi she'rlari faqat o'sha davr kishisining kechinmalari sifatidagina emas, balki bugungi avlod, xususan, yoshlar uchun ham ibrat va namuna maktabi bo'lishi tabiiydir.

Ko'rinib turibdiki, ijodkor janr jihatidan eng kichik asarlarida ham Vatan tuyg'usini baland pardalarda kuylagan. Navoiy asarlarining mavzu jihatidan rang-barangligi, maftunkorligi ularni o'qigan insonning qalbini zavqu shavqqa to'ldiradi. Ulardan har qanday kitobxon o'ziga ma'naviy ozuqa oladi, ruhiyati go'zallik bilan boyiydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy "Hayratul abror" G'afur G'ulom nomidagi nashroyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent-2006 yil 254-bet
2. Ҳақиқат манзаралари. 100 мумтоз файласуф /Тақдирлар, ҳикматлар, афоризмлар. -Т.:Янги аср авлоди, 2013.-239-б.
3. Alisher Navoiy haytatul-abror, T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1989 yil 334-335 betlar